

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ І ЗМІСТУ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗА ПОЗАУРОЧНОЮ РОБОТОЮ УЧНІВ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Рутковська Олена Миколаївна

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
м. Полтава

Анотація. В статті розглядається проблема визначення та планування системи засобів, контролю за самостійною роботою учнів по трудовому навчанню в позаурочне час. Аналізуються шляхи визначення цілей та змісту контрольних заходів. Пропонується система заходів позаурочного контролю самостійної роботи учнів по трудовому навчанню з визначенням їх кількості та термінів виконання.

Ключові слова: позаурочна робота, самостійна робота учнів, контроль самостійної роботи, мета, зміст контрольних заходів.

Сучасний розвиток системи загальної середньої освіти України передбачає підвищення якості трудової підготовки учнівської молоді, вдосконалення навчально-виховного процесу, органічне поєднання урочної навчальної роботи з обов'язковою самоосвітньою позаурочною роботою школярів. В розв'язанні цієї задачі особливе місце займає самостійна робота школярів – якісна характеристика ступеня дидактичної взаємодії вчителя і учнів в процесі трудового навчання, яка визначається рівнем самостійної діяльності школярів. В процесі самостійної роботи відбувається успішне засвоєння значних обсягів навчального матеріалу, формуються навички самоосвіти, необхідні для творчої праці учня, які дають змогу постійно розширювати та поглиблювати знання, орієнтуватися в потоці освітньої інформації, ефективно використовувати нові, прогресивні методи і форми організації трудової проектно-технологічної діяльності.

Якісна і ефективна самостійна робота учнів потребує управління цим процесом. Будь-який процес управління є неможливим без зворотного зв'язку інформації вчителів про рівень та якість засвоєння учнями навчального матеріалу. Така інформація забезпечується системою різних способів і методів педагогічного контролю. Контроль є важливим засобом регулювання багатьох показників трудового навчання. Без правильної чіткої організації контролю за самостійною позаурочною роботою неможлива раціональна організація навчальної праці учнів.

Перехід загальноосвітніх шкіл на нові освітні стандарти, які обмежують щотижневе урочне навчання школярів, вимагає суттєвого поліпшення стану позаурочної самостійної роботи учнів. Згідно цих стандартів, при збільшенні і окремому виділенні часу на самостійну роботу, змінюється структура шкільних уроків трудового навчання, які набувають спрямованої орієнтації школярів на самостійну роботу в позаурочний час, а це, в свою чергу, підвищує роль контролю за самостійною роботою школярів.

Система контролю самостійної роботи учнів, яка склалася в сучасній практиці трудового навчання, не може бути визнана досить досконалою. Ефективність контролю знижується внаслідок різного уявлення вчителів трудового навчання про функції регулювання самостійної роботи школярів. В спеціальній літературі можна зустріти різні висловлювання з приводу того, як регулювати (і чи потрібно) самостійну роботу учнів, яка роль учителя в цьому. На ці питання немає однозначної відповіді. Це обумовлює різні підходи до організації контролю, окремих його видів, часто не придатним, обмежувачим використанням закладених в контролі освітніх, виховних і розвиваючих можливостей. Так, з одного боку позаурочна самостійна робота визначається як індивідуальна, необхідна, регульована самим школярем навчальна діяльність, яка задовольняє особистість, а з іншого боку може бути представлена як

ця ж діяльність організована під керівництвом учителя. Контроль діяльності тих, хто навчається вчителем, на думку С. Зінов'єва, не повинен зв'язувати учня і обмежувати його елементарну самостійність, яка в поєднанні з особистою відповідальністю не може бути нічим замінена [1, с. 89].

Згідно сучасної організації трудового навчання у загальноосвітній школі оцінки учням виставляються під час урочного навчання по мірі закінчення виконання учнями творчих проєктів. Вивчення стану позаурочної самостійної роботи учнів показує, що в ряді випадків внаслідок неправильного розуміння окремими вчителями призначення, змісту контрольних заходів, термінів їх проведення передканікулярні тижні стають для учнів занадто завантаженими різними завданнями, контрольними роботами, що не дозволяє об'єктивно оцінити їх знання.

Отже, організуючи глибоке засвоєння програмного матеріалу шляхом систематичної самостійної позаурочної роботи школярів протягом навчальної чверті, вчитель повинен контролювати її виконання.

Недостатнє використання сьогодні широких можливостей для здійснення позаурочної самостійної роботи учнів обумовлює необхідність викладення нами в даній статті результатів пошуку ефективних методичних засобів контролю за якістю самостійного оволодіння навчальним матеріалом. В своєму дослідженні ми виходили з того, відмічені недоліки можуть бути усунені при правильному проведенні позаурочної самостійної роботи школярів із обов'язковим включенням етапу контролю за нею, який передбачає послідовну реалізацію вчителю ряду методичних засобів (див. Схему 1).

Під час дидактичної взаємодії вчителя із учнями контроль забезпечує безперервний зворотній зв'язок, який показує обох сторонам рівень досягнутих успіхів, якість засвоєння навчального матеріалу. В цій своїй меті контроль проявляється в трьох видах – контролі з боку вчителя, взаємного контролю учнів і самоконтролю. Реалізація освітніх задач зводить до мінімуму кількість невідстаючих школярів, усуває “штурмівщину” і надмірне перевантаження учнів у період тематичної звітності, дає можливість школяреві завчасно, до останнього урочного заняття, виправити низьку оцінку з тієї чи іншої засвоєної недостатньо теми, а вчителю уникнути випадковостей в оцінці знань учнів.

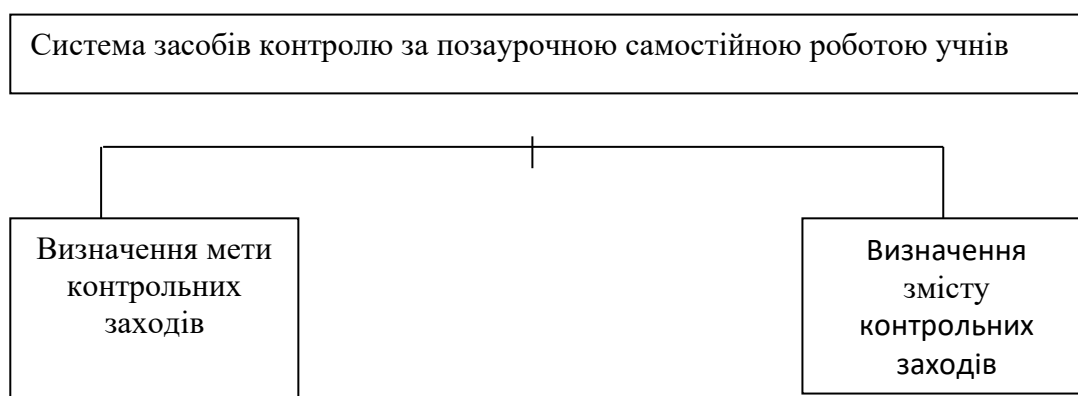

Схема 1. Методичні засоби контролю за якістю позаурочного самостійного оволодіння навчальним матеріалом.

Виховні задачі під час контролю позаурочної самостійної роботи учнів полягають у вихованні у школярів почуття відповідальності за свою навчальну працю, дисципліни праці, акуратності відвідання уроків, регулярного опрацювання матеріалу.

Контроль формує взаємовідносини в учнівському колективі. Об'єктивне оцінювання навчальної праці учнів, яке приносить задоволення від усвідомлення виконаного обов'язку викликає інтерес до трудового навчання, прагнення до систематичної роботи протягом виконання тематичних проєктних завдань. Результати контролю індивідуальних зусиль учня

по оволодінню знаннями часто стають предметом громадського обговорення і оцінки, що завжди глибоко торкає емоційну сферу особистості.

Розвиваючі задачі контролю позаурочної самостійної роботи проявляються в тому, що під їх впливом вдосконалюється пам'ять, мислення і інші психологічні процеси, стимулюється пізнавальна і творча активність учнів. Ця мета більш успішно проявляється, якщо школярам під час контролю будуть пред'явлені завдання, які вимагають пояснень, доказів, обґрунтувань, встановлення причинно-наслідкових залежностей і зв'язків вивчених фактів, тобто творчої продуктивної пізнавальної діяльності.

Для реалізації в ході контролю позаурочної самостійної роботи учнів розглянутих задач вчителю необхідно виконувати такі дидактичні вимоги:

- систематичність здійснення контрольних заходів у зв'язку з усім навчальним процесом, їх послідовне, ритмічне проведення з поступовим вдосконаленням завдань, змісту і методики контролю;
- індивідуальність глибокого та об'єктивного контролю за успішністю кожного учня;
- диференціювання засобів контролю шляхом встановлення кількісних і якісних розбіжностей в знаннях, уміннях і навичках на момент контролю;
- цілеспрямованість контролю за трудовою підготовкою школярів засобами навчання, виховання та розвитку;
- об'єктивність контролю успішності учнів на кожному етапі позаурочної самостійної роботи шляхом однакового оцінювання різними вчителями одного й того ж рівня знань, умінь.

Визначення змісту контрольних заходів є наступним етапом в розробці вчителем системи перевірки результатів позаурочної самостійної роботи учнів, а також однією з важливих проблем при удосконаленні трудового навчання. Контрольні заходи можуть здійснюватися по-різному залежно від характеру дидактичної взаємодії вчителя і учня. В процесі трудового навчання вчитель повинен орієнтувати учнів на поступовий перехід до самостійної позаурочної діяльності кожного. При всіх формах організації трудового навчання завжди здійснюється педагогічно обґрунтоване керівництво вчителем навчальною роботою школярів, але рівень їх самостійності може бути різним. Отже, можна говорити про навчальну роботу під безпосереднім керівництвом вчителя і роботу, під час якої учням надається більша самостійність. В цьому плані продуктивним є підхід І. Чередова до розгляду самостійної роботи в структурі навчального процесу як особливої форми організації навчання, яка класифікується ним за типами прояву самостійності учнів в учбовій діяльності: робота під безпосереднім керівництвом викладача і його допомогою, напівсамостійна робота з елементами сумісної діяльності і повністю самостійна робота [2,с.81].

При першому типі навчальної роботи учитель одночасно здійснює безпосередній контроль за самостійною роботою всіх школярів, змушуючи їх відповідати на питання, пропонувати свої докази, способи розв'язків проєктних завдань. Трудове навчання здійснюється фронтально, тому вчитель не має можливості при цьому типі навчальної роботи здійснювати одночасний контроль засвоєння кожним учнем. Якщо вчитель з'ясує, що хтось із школярів зазнає труднощів в самостійній роботі, то одразу вживає заходів з допомоги. Цей вид контролю є доцільним при формуванні нових знань, умінь та їх початковому закріпленні.

Наступний тип навчальної роботи розрахований на взаємну допомогу, підтримку, контроль з боку викладача і учнів. Навчальна позаурочна робота здійснюється напівсамостійно: школярі орієнтуються на самостійну діяльність, але в той же час тим, хто зазнає труднощів надається допомога. В ході цієї роботи полегшується контроль за засвоєнням знань, формуванням умінь і навичок. Учитель, спостерігаючи за учнями, контролює як надається підтримка і допомога тим, хто має труднощі. Застосування диференційованого контролю за групами учнів із різними учбовими можливостями веде до реалізації принципу поступового ускладнення рівня самостійної діяльності школярів.

Особливий тип навчальної роботи являє сумісна самостійна позаурочна навчальна діяльність учнів у малих групах. Школярі мають можливість здійснювати взаємоконтроль, звіряючи результати, впевнюючись в правильності здійснюваної самостійної роботи. В потрібних випадках більш сильніший учень може попередити помилку товариша, підказати, допомогти у виборі раціонального шляху виконання проєктного завдання. Цей тип навчальної діяльності є сходинкою до переходу учнів до повністю самостійної позаурочної роботи. Однак слід відмітити, що ця робота повинна проводитися під контролем учителя, не допускаючи простого копіювання слабшими учнями робіт сильніших. Учитель повинен уважно слідити за тим, як надають допомогу своїм товаришам сильні учні.

Наступною сходинкою навчання, яка сприяє розвитку позаурочної самостійності учнів, є повністю самостійна робота. Даючи завдання учням, учитель пропонує кожному учневі виконати його без сторонньої допомоги за певний проміжок часу. Контроль за ходом і результатом навчальної діяльності учні здійснюють самостійно у вигляді самоконтролю, який передбачає перевірку власними силами тих результатів роботи, які учні можуть успішно перевірити самі і їх регулювання шляхом внесення відповідних коректив. Викладач же контролює не весь процес, а загальний результат виконання школярами самостійної роботи, ті навчальні дії, які не можуть бути учнями самостійно оцінені.

Самоконтроль є не тільки механізмом оцінювання і регуляції позаурочного трудового навчання, він активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває в них прагнення досягти найбільшої ефективності у виконуваний роботі. Вдосконалення знань і умінь не настає навіть при нескінченно великій кількості повторень, якщо школяр не бачить своїх недоліків, помилок, нездатний критично їх оцінювати. Дидактичними умовами, які спонукають учнів до самоконтролю, є постійний контроль з боку вчителя їх позаурочної самостійної навчальної діяльності, чіткість сформульованих ним вимог, які ставляться перед учнями, організація взаємоперевірок.

Як бачимо заходи контролю позаурочної самостійної роботи учнів потребують активної дидактичної взаємодії вчителя і школярів. За характером цієї взаємодії зміст контрольних заходів з перевірки результатів позаурочної самостійної роботи школярів проявляється в трьох контролюючих впливах – безпосередньому контролю учнів із боку викладача, взаємному контролю викладача і учнів, самоконтролі школярів.

Список використаної літератури

1. Зиновьев С.И. Учебный процесс в советской высшей школе. Москва, 1975. 316 с.
2. Чередов И. М. Методика планирования школьных форм организации обучения. Омск, 1983. 198 с.

УДК 378.14: 574

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ГУРТКОВОЇ ТА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Глуханюк Віталій Миколайович, Соловей Олександр Володимирович,

Шевчик Максим Віталійович

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця

Анотація. У статті висвітлено організаційно-методичні умови екологічно-технологічної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти під час гурткової та